

a XVIII. században, FK, 1985. Talán megfelelőbb lett volna ebben a fejezetben hozni Gyárfás Tihamér közlését a *Comœdia Erdély siralmas állapotjáról* című szövegről, és nem a jezsuita tételek közt. Református darab, és meglehetősen vita támadt körülötte Szigetvári Istvánnal, Alszeghy Zsolttal, Gyárfás válaszával, ám ebből a bibliográfia mit sem érzékeltet.

Szegényes az *Unitárius színjátszás* bibliográfiája. A 12 tételből álló fejezetben feleslegesnek tartjuk Felvinczi ötvös (a kiadványban sajtóhibával: öt éves!) mestersegről írt (epikus) alkotásának említését (U. 10), hiányoljuk az alábbi cikkeket: VÁLI Béla, *A legelső magyar színigazgató*, Egyetértés, 1892; VARGA Imre, *Fejezet a XVII. század történetéből: Felvinczi György*, ItK, 1960. Ebben a fejezetben véljük említendőknak a Z. 26. és 38. szám alatt idézett dolgozatokat is. Az utóbbi években TÓTH Péter (*Colloquium: Egy elveszettnek hitt unitárius iskoladráma*, U. 11) és LATZKOVITS Miklós a bibliográfiában nem található tanulmánya (*Colloquium: Szövegközlés és értelmezési kísérlet = Művelődési törekvések a korai újkorban: Tanulmányok Keserű Bálint tiszteletére*, Szeged, 1997) hívták fel a figyelmet a régi unitárius hitvitázó drámákra. Ezekre

hiába utalnak a szerzők, Nagy Júlia figyelmen kívül hagyja a témáról szóló irodalmat: BALASSA József, *Unitárius hitviták a XVI. században*, It, 1913; BORBÉLY István, *Unitárius iskoladrámák a XVI. században*, It, 1913; BORBÉLY István, *Még egyszer az „unitárius hitviták”-ról*, It, 1913.

Méltánytalannak tűnhetik, hogy Nagy Juliának fáradságos munkával összeállított, a drámakutatóknak nélkülözhetetlen kiadványáról gáncsoskodásnak tetszhető észrevételeket tettünk. Az igazság az, hogy elismeréssel tekintünk munkájára, melynek fő célja a kutatás segítése céljából az utóbbi évtizedek iskolai színjátszás-kutatói eredményeinek az összegyűjtése, rendszerezése volt. Szakdolgozatokból, doktori értekezésekből, intézményeknél letétbe helyezett gyűjteményekből, konferenciák és tudományos ülések tanulmányköteteiből, évkönyvekből közvetített új ismereteket. Mi meg elismerés helyett egyre csak régi, a színjátszással gyakran csak mellékesen foglalkozó források hiányát hánytorgattuk. Mikor zárzóként elismerésünket fejezzük ki a gyűjtőknek, a szerkesztőknek, arra kérjük őket, észrevételeinket, kiegészítéseinket fogadják segítő szándékú kritikaként.

Varga Imre

PANNONHALMI FÜZETEK, ÚJ SOROZAT, 36–44.

A Pannonhalmi Füzetek sorozatban 1926 és 1943 között 35 kötet jelent meg Pannonhalmi (és Budapest) impresszummal. A háború, majd a politikai helyzet alakulása miatt a sorozat nem folytatódott. A bencés tanárok szakdolgozatai, doktori értekezései nagyobbrészt kéziratban maradtak. Az 1989-es fordulat után újra-

élesztett sorozatban azóta újabb kilenc kötet látott napvilágot Pannonhalmán:

36. SOMORJAI Ádám, *A makariosz/szimeoni iratok*, 1995.

37. VARGA László, *A Pannonhalmi Szent Benedek-rend népiskolái és általános iskolái az egyházmegyei tanügyigazgatás tükrében (1919–1948)*, 1996.

38. KISS Domonkos, *Régi magyarországi könyvek a Pannonhalmi Szent Benedek-rendi Főkönyvtárban az 1786-os abolíciós katalógus alapján*, 1996, 104 l.

39. SZENTJAKABI Lázár, *Karner Egyed versei: Latin tanítóköltemények a XVIII. század elejéről*, 1997, 148 l.

40. LUKÁCSI Márk, *Vajda Sámuel élete és irodalmi munkássága*, 1997, 198 l.

41. KORZENSZKY Richárd, *Kassai István énekgyűjteménye*, 1997, 135 l., 17 t.

42. TÓTH János Aldemár, *A pannonhalmi gazdálkodás története a XVIII. század derekán*, 1998.

43. HEGEDÜS Ottó, *Bencés irodalmi élet Pannonhalmán a két világháború között*, 1998, 128 l.

44. SÓLYMOS László Szilveszter, *Himmelreich György pannonhalmi kormányzóapát (1607–1637) könyvtárkatalógusának feldolgozása: Adalékok a Szent Benedek-rend Pannonhalmi Könyvtárának történetéhez*, 1998, 155 l.

Az alábbiakban e kötetek közül a magyar irodalomtörténeti szempontból figyelemre méltókról szólok, a kötetekben tárgyalt témák időrendjében.

41. **Korzenszky Richárd** bölcsészdoktori értekezésében (1974) a győri Bencés Székház Könyvtárából egy Bibliakiadás (*Novum Testamentum*, per Desiderium ERASMUM, Bazel, 1530) toldalékként fennmaradt magyar nyelvű énekgyűjteményt dolgoz fel. Alapos könyvészeti, teológiai-ideológiai, irodalmi és nyelvészeti vizsgálatok alapján kideríti azt, hogy a kötet versbejegyzései, 25 teljes és egy csonkán maradt ének, Kassai István 1629. évi tulajdonbejegyzése előtt, 1627–1629 között kerültek toldalékként a kötetbe. Egyéb kézírásos bejegyzések és a versek tartalma alapján bizonyítja a szerző,

hogy a gyűjtemény unitárius eredetű, Erdélyben keletkezett. Szerkezete az 1607. évi unitárius *Istenes énekek* című énekeskönyvhöz áll a legközelebb, a versek leírója erre a kiadásra támaszkodhatott. Az énekek közül kettő (*Kegyelmes Isten... Adj már csendességet...*) Balassi Bálint szerzeménye, itteni előfordulásuk Balassi unitáriusoknál és Erdélyben való népszerűségének bizonyítéka. Balassi hatására keletkezett egy másik vers (*Siralmos jajj-szóval Istenömhöz kiáltok*), amelynek versfőiből kis változtatással egy eddig ismeretlen versszerző neve (Székel András) olvasható ki. Más forrásban nem fordul elő az unitárius hitért bebörtönzöttek szabadulásáért könyörgő ének (*Mennynek földnek dicsőséges királya...*), egy unitárius szellemű zsoltárparafraíz (*Dicsértessék Uram örök szent neved...*) és egy halotti ének (*Forrásra kiviszem fejem...*). A jól dokumentált kötet valamennyi ének szövegét közli, a mondottakat 17 fényképmásolat illusztrálja.

44. **Sólymos Szilveszter** könyvtárosi szakdolgozatában Himmelreich György kézíratos katalógusát elemzi és teszi közzé. A bevezető tanulmány sokoldalúan mutatja be az 1620-as évek végén összeírt könyvjegyzéket (a katalógus sorsa, Himmelreich katalógizálási módszer, tartalmi elemzés, a könyvtár sorsának rekonstruálása és értékelése), a bemutatást folyamatosan fontos megállapítások kísérik, melyek részben a könyvtárra, részben annak tulajdonosára vonatkoznak. Sólymos Szilveszter a 178. egyházi és 258 világi tételt (683 művet) tartalmazó katalógus adatait összeveti későbbi pannonhalmi könyvkatalógusokkal (1658, 1768, 1786, 1802), az összevetés eredményét a katalógus betűhív közlésénél jelzi. A katalógus tételeit a

szerzők betűrendjében és tematikus rendbe állítva is olvashatjuk. A könyvek 4/5-e latin nyelvű, az egyéb nyelvű kötetek közt 38 német, 8 magyar akad. A katalógus tételeinek kb. 10–15 %-át ma is kézbe lehet venni. 51 kötetről egymás mellett olvashatjuk a katalógus leírását és a könyvek modern, részletező leírását, amely a tulajdonosokat is feltünteti. 10 Himmelreich tulajdonbejegyzésével ellátott kötet nem szerepel annak könyvjegyzékében (vagy nem azonosított). A meglévő könyvek közel fele Himmelreich apai öröksége. Mindezek alapján egy magyarországi családi könyvtár képe bontakozik ki előttünk, a Habsburg királyok melletti titkár apáé és a Rómában tanult, magas egyházi méltóságot betöltő fiúé. A könyvtár állománya „színes képet nyújt kora magasabb műveltségű olvasóinak igényeiről”.

39. **Szentjakabi Lázár** bölcsészdoktori értekezése 50 évet várt a kiadásra. A Karner Egyed bencés főapát (1699–1708) halála után *Unisonum carmen* címmel, 11 kéz által 1707 és 1720 között egybemásolt 4707 latin disztichont ismerteti és értékeli a fennkölt hangú dolgozat. A szerző Karner Egyed életútját annak verses önéletrajzából és a rendtörténet adataiból állította össze. A moralizáló, leoninusokban írt versek sorozatát részletesen ismerteti, szemelvényeket közöl belőle. A költemények értékeléséhez feltárja a verseknek a korabeli eszmékhez és művekhez való viszonyát. Megállapítja, hogy Karner katolikus erkölcstana nagyszombati jezsuita tanárok munkáival összhangban sztoikus alapokon nyugszik. A morális tanítóköltemény a középkor óta folyamatosan divatos példatárakhoz hasonlóan abc-rendű. De míg a prózai alphabetumok prédikációs segédkönyvnek készültek, Karner versgyűjteménye

tudatos gonddal felépített, önálló mű. A kötet végén két részlet közlése áll: Karner Egyed verses önéletrajza, valamint a *Keve rexit Pannonis oras* (a magyarok széthúzásáról).

38. **Kiss Domonkos** a II. József által feloszlott pannonhalmi kolostor könyvtárának állományával foglalkozik. Ír a feloszlás körülményeiről, majd elemzi a feloszláskor, 1786-ban készült katalógust, mely 4252 kötetet tartalmaz. Ebből 531-ről állapítható meg, hogy magyarországi nyomtatvány. Az 1802-ben visszaállított rend az Egyetemi Könyvtárból a visszaállítási jegyzék szerint 616 nyomtatott könyvet és 26 kéziratot kapott vissza. Az 531 magyarországi nyomtatvány közül 27 található ma Pannonhalmán régebbi tulajdonbejegyzéssel és az Egyetemi Könyvtár pecsétjével. A kötet nagy részét a feloszlási katalógusban talált hungarikumok 578 tétele leírása tölti meg. A leírás nyomdahelyek szerinti (néhol tévesztéssel). A katalógus adatainak azonosításához Szabó Károly *Régi magyar könyvtárak*, illetve Petrik Géza *Magyarország bibliográfiájára* hivatkozik. Az utóbbira az Országos Széchényi Könyvtár RMNy-csoportjának gyakorlatát követve, kódokkal. (Ennek a feloldási módját az olvasóval jó lett volna közölni!) A felsorolás mellett külön oszlopban jelzi a szerző, hogy a szóban forgó kiadványból ma van-e a Bencés Főkönyvtárban példány, 1786 előtt is ott volt-e, s ha igen, milyen bejegyzés tanúsítja ezt.

40. **Lukácsi Márk** Vajda Sámuel (1718–1795) tihanyi apát alakját és munkásságát idézi fel halálának 200. évfordulójára írt szakdolgozatában. Olvasmányos stílusban, levéltári forrásokra is támaszkodva eleveníti fel Vajda Sámuel életének

körülményeit: a szellemi és lelki adottságaira, gyakorlati érzékére vonatkozó adatokat, a 18. század közepének pannonhalmi viszályait. Vajda 1760–1786 között volt tihanyi apát: jól gazdálkodott, építkezett (templom, fürdői fürdő), egyszerű, önmegtartóztató életével sok barátot szerzett magának. Gondosan ügyelt az apátság levéltárára, jelentősek könyvvásárlásai. A rend feloszlata után Szombathelyen élt rokonainál. A kötet Vajda irodalmi munkáit az alábbi fejezetekben tekinti át: „Elméleti teológiai művei, Prédikációi, A »Jézus élete«, A Margit-legenda, VI. Pius imakönyve, A szentek tiszteletéről írt művei, Versei, Függelék: Hollósy Egyedhez írt levelei”. Néhány fennmaradt prédikációja igazolja, hogy jól felépített barokk beszédei egyéni hangvétellük, népi fordulatokkal tűzdelték. Fő műve a *Jézus élete* (I–III, 1772–1774). Az evangéliumok rendbe szedéséhez forrásokból dolgozott. Az egyes szakaszokhoz fűzött tanulságok allegorikus magyarázatai tudományos okfejtések helyett inkább érzelmekre ható gondolatokat és praktikus tanácsokat adnak. Ezzel egyidejűleg védi Vajda a katolikus hit tisztaságát, küzd a felvilágosodás áramlatai, sőt mindenféle világi irodalom és „világi tündér jók” ellen. Stílusa érzékeltes, eleven, hangzatos hasonlatokkal, népi fordulatokkal teli. A barokk mű áttekinthető szerkezetű, a magyar irodalmi nyelv gyöngyszeme. Vajda 1772-ben új kiadásban, „lelki épületre” jelentette meg a Pray György által betű szerinti átírásban kiadott Margit-legendát, 1784-ben a nem sokkal később pápává választott VI. Pius imakönyvének fordítását, 1788-ban pedig a gördülékény, eleven stílusban megírt, szentek tiszteletéről szóló értekezését, benne a középkori latin himnuszok költészet

néhány darabjának fordításával. Lukácsi a Sajghó Benedek főpát elleni lázadás megverselését (*P. Mártonnak szomorú éneke*, 1746) is Vajda Sámuelnek tulajdonítja. Kéziratból közli a Jézus gyermekségéről szerzett versezetet. A függelék ízelítőt ad Vajda kiterjedt levelezéséből 33, Hollósy Egyedhez 1786–1794 között írt, magyar nyelvű levél közlésével. A kötetet 14 fénymásolat illusztrálja.

43. **Hegedüs József** doktori értekezésében a két világháború közti pannonhalmi irodalmi élet színterét (Pannonhalmi Helikon), orgánumát (Pannonhalmi Szemle) és három költőalakját veszi számba. Nyomon követi a Harsányi Lajos által elképzelt katolikus irodalmi szervezkedést, Sfk Sándor és Alszegehy Zsolt véleményét, a gondolat eredményeként megvalósult baráti találkozásokat (Bánhegyi Jób, Rezek Román, Mécs László és Tüz Tamás beszámoló, emlékezései alapján). A győri közművelődést közel három évtizeden át szolgálta az 1920-ban alapított Győri Szabadegyetem, melynek előadásai gyakran a Pannonhalmi Szemle (1926–1944) hasábjait is gazdagították. A közönség az alkotókkal a Szemle matinéin (műsoros felolvasó estek, majd azt követő kötetlen beszélgetés a jelenlévőkkel) találkozhatott. Az 1936-os soproni és az 1944-es nagyváradi látogatás visszhangját idézi fel a kötet. A folyóirat számíthatott a bencés oblatúrokra és oblatákra, továbbá a volt bencés diákokra és környezetükre. A Pannonhalmi Szemle történetének és szemléletmódjának felrajzolását az ott megjelent irodalmi anyag ismertetése követi. A Szemle konzervatív irányvonalát Kocsis Lénárd terjedelmes kritikája jellemzi (Makkai Sándor *Magyar fa sorsa* című könyvéről). Hegedüs értékelése szerint a Pannonhalmi

Szemle időtálló tanulmányai Blazovicz Jákó világnézeti és társadalomszemléleti, továbbá Holenda Barnabás természettudományos cikkei. Ugyancsak fontos benne a rendkívül gazdag könyvismertetés. A néhol nehezen áttekinthető szerkezetű kötetben e bemutatást a Pannonhalmi Szemle hasábjain verseket megjelentető három bencés szerzetes (Magasi Artúr, Rezek

Román és Békés Gellért) életének és költészetének összefoglalása követi. A kötet függelékei közt olvashatjuk a Perjeli Naplóban 1932–1944 között megörökített irodalmi találkozások adatait és a Pannonhalmi Helikon működési szabályzattervezetét.

Szelestei N. László

OROSZ LÁSZLÓ: A NIKLAI REMETE ÉS A KECSKEMÉTI FISKÁLIS. TANULMÁNYOK BERZSENYIRŐL ÉS KATONÁRÓL
Budapest, Krónika Nova Kiadó, [2000], 102 l.

Megkapó az az őszinteség, amellyel a szerző itt összegyűjtött tanulmányai megírásának személyes indítékát feltárja: „...az érdeklődést talán az is növelte, hogy magam is vidéken éltem, élek. Az a néhány tanulmány [négy Berzsenyiről, öt Katonáról], amelyet a róluk írottak közül kiválasztottam, többnyire magányosságukról szól, arról, hogy kiszorultak koruk irodalmának fő áramából.” (8.) Aki akár csak az *Új magyar irodalmi lexikon* szintjéig (amelynek egyébként „százados” szerkesztője volt) ismeri Orosz László élettörténetét; aki végigment vele Kecskemét főterén és láthatta a szeretet és tisztelet megannyi megnyilvánulását iránta; aki észlelhette viszont, hogy milyen nehézségek árán lehet egy kritikai kiadáshoz vagy készülő monográfiához szükséges elsődleges forrásokhoz vagy szakirodalomhoz egy mégoly kitűnő megyei könyvtárral rendelkező városban is hozzájutni – nos, az valóban (és a szerző szándéka szerint) másként olvassa az oldódás és kötődés dokumentumait, más-képp latolgatja Ady híres bekezdésének igazát a vacsi vadásztársaság együtt töltött

nappjai utáni ébredésről (idézve: 55) Katona József hétköznapijaiban vagy nem feledkezik meg a gazdálkodás napi teendői után éjszaka íróasztalhoz ülő Berzsenyi indulatainak háttérrajzáról a klasszicista forma márványsima fegyelme mögött.

Mindez Orosz Lászlót olyan finom, a beleérzésig pontos elemzésekre készítette fel, amelyek az 1959 és 1999 közötti, ám időközben továbbfejlesztett írások (tanulmányok, előadásszövegek, évfordulós megemlékezések) mindegyikét jellemzik. És most nem is csupán arra az előadásszövegre gondolunk, amelynek megírására Katona József születésének 200. évfordulója adott alkalmat 1991-ben (*Katona József személyisége*), bár a modern lélektan kategóriáival dolgozó írás önmagában is megérdemli az olvasói figyelmet a genetikát mindenhatónak gondoló divatok idején. Hanem olyan kutatási eredményekre, mint például a Festetics–Kazinczyviszony alakulása (*Berzsenyi és Festetics*) vagy az ennél fontosabb Berzsenyi–Széchenyi-kapcsolat rajza (*Széchenyi és Berzsenyi*). Fontosabb, mert a szerzővel egyetértve meg kell látnunk és át kell